

Med Bourdieu på feltarbejde

Janne Bleeg Jensen

Pierre Bourdieu nyder stor popularitet i videnskabelige kredse. Inden for etnografien er det stort set umuligt at åbne en bog eller en artikel, uden at Bourdieu optræder.

Der er stor forskel på, hvordan han bliver brugt. Nogle mener, at de kan bruge Bourdieus teorier til at forstå de samfund, de beskæftiger sig med. Men Bourdieu tager selv afstand fra, at man bruger hans erfaringer med samfund som en teori om samfund.

At bruge Bourdieu

Det er en forholdsvis almindelig forestilling, at samfund er konsistente og sammenhængende. I det mindste er det, ifølge Bourdieu, en forestilling, som i mange år har præget etnografien på en højst uheldig måde.

I mange tilfælde bliver selve forestillingen om system og kohærens nemlig en forståelsesramme, man har dannet sig på forhånd. Man gør derved gældende, at man kan bruge denne forståelsesramme til at løse de problemer, man støder på i andre samfund. Og det enten den holdes sammen af en teori, er udledt af den forståelse, folk selv gør brug af i samfundet eller begge dele.

Bourdieu mener, at denne tilgang virker som en stopklods på det, man egentlig forsøger at forstå. Man sætter sig nemlig i en position, hvor udgangspunktet er, at den forståelsesramme, man har udarbejdet, er den rigtige, og at alt det, som ikke passer ind i den, må være uvedkom-

mende forstyrrelser. De eneste mennesker og de eneste begivenheder, der herefter bliver plads til, er de gennemsnitlige, som passer med ens teoretiske antagelser.

Det er derfor ikke noget uskyldigt foretagende at tolke et samfund ud fra en teori om samfund. En teori er blandt andet en linse, som tillader én at se noget bestemt, mens det forhindrer én i at se noget andet. Det, den blandt andet forhindrer, er, at man udnytter mulighederne for at få noget nyt at vide i kraft af det, man ikke umiddelbart forstår eller ved noget om.

For at få nye indsigter må man være i stand til at flytte sit synspunkt så meget, at det bliver muligt at tænke nye sammenhænge. Derfor må Bourdieu også reagere imod, at man bruger hans erfaringer med samfund som en teori om samfund.

Bourdieu forsøger selv at undgå forudindtagede forståelser af samfund ved at stille nogle betingelser til sit eget arbejde.

Den første betingelse er, at hvis han anerkender, at samfund består af aktive og tænkende mennesker, så kan han ikke vide noget om omfanget af deres tanker og handlinger - hverken på forhånd eller i almenhed. Den næste betingelse er da, at der ikke er nogen direkte vej fra de erfaringer, han gør sig, til en teori om samfund.

For at forstå hvad der foregår i et samfund, kan han ikke bare betjene sig af sine egne forestillinger om, hvordan et samfund hænger sammen. Han kan heller ikke bare betjene sig af vante begreber og forklaringsmønstre. Han forpligter sig derimod på at revidere og udvikle sine teorier i samarbejde med de erfaringer, han gør sig i de forskellige samfund.

Når Bourdieu selv mener, at vi ikke kan bruge hans erfaringer som en teori om samfund, er det fordi, relationen mellem teori og erfaring er et modsætningsforhold. Det er udgangspunktet for Bourdieus eget arbejde.

Bourdieu selv producerer heller ikke bare teorier om samfund, men gentænker hele tiden, hvad hans teorier sætter ham i stand til at se, og hvad de gør det umuligt for ham at se. Bourdieu indeholder derfor ikke en færdigpakket viden til brug for etnografien.

Derimod mener han selv, at han er god at tænke med. Hans arbejde inviterer læseren til at forholde sig til det, han laver, og til at stille spørgsmålstejn ved, hvordan det overhovedet er muligt at forstå de ting, vi oplever.

Det er en væsentlig årsag til, at han er værd at beskæftige sig med. Hans overvejelser er både inspire-

Der snakkes på den lokale plads.....

Mænd bruger en stor del af deres tid på at diskutere politik og familieanliggender. Men de bruger ikke mindst tid på at diskutere, hvordan korsikanerne er, og hvad det vil sige at være korsikaner.

rende læsning og en god bagage at have med på et feltarbejde. At tage sine egne antagelser om et andet samfund op til fornyet vurdering er nemlig ikke noget, der bare kommer af sig selv. Det er et stykke arbejde.

Korsikanske liv

Når det kan være svært ikke at tage sine egne erfaringer og oplevelser af et andet samfund for gode varer, så er det blandt andet fordi, alle mennesker i et samfund har en mening om sig selv og den verden, de lever i.

Hvordan, den verden hænger sammen, har at gøre med, hvordan folk forestiller sig den. Ikke desto mindre kan der være forskel på folks syn på deres egen verden, og på hvordan deres hverdag rent praktisk former sig. Selv om folk fortæller det samme om deres samfund, er det nemlig langt fra sik-

At være en mand af ære lader sig kun bevise gennem ord og handlinger. Mange korsikanske mænd har levet som fredløse banditter i makien for at have forsvaret denne, deres ære.

kert, at det, de laver, stemmer overens med fortællingerne.

På Korsika, hvor jeg har lavet feltarbejde, taler folk om, hvad det vil sige at være korsikaner. Eksempelvis er alle enige om, at den korsikanske familie er et blodfællesskab. Den mindste dråbe fælles blod forpligter én for alle og alle for én. Derfor er alle også enige om, at familien holder sammen i tykt og tyndt.

Alle er også enige om, at politik er et familieanliggende, og at de politiske partier derfor består af slægter.

De fleste er enige om, at retfærdighed ikke udføres af domstolene, men er mellemværender, folk selv ordner. Og alle er ikke mindst enige om, hvad en rigtig korsikaner er: En rigtig korsikaner er blandt andet uafhængig, holder ord, har kontrol over sig selv og kan forsvare sig og sin familie. En rigtig korsikaner er en mand af ære og bør i den egenskab være etisk uangribelig.

Korsikanernes omtale af sig selv giver et billede af et samfund, hvor alle har de samme værdier og syn på, hvordan man bør opføre sig i forskellige sammenhænge. Det samfund, man fortæller om, fungerer entydigt, *for* man har et entydigt sæt af regler for, hvordan man omgås hinanden.

Man burde derfor også kunne forvente at være havnet i et ganske harmonisk, måske lidt kedeligt, samfund som stille og roligt reproducerer sig selv. Det er først, når man finder ud af, hvad der sker *mellem* mennesker, at livet på øen bliver alt andet end kedeligt.

På trods af de mange forsikringer om blodets bindende bånd, er der nemlig påfaldende mange stridigheder mellem familiemedlemmer på øen. Så påfaldende, at det ofte synes at være reglen snarere end undtagelsen, at familiemedlemmer bagtaler hinanden.

I den by, hvor jeg boede, er mindst fire familier faktisk slet ikke på talefod med hinanden. I alle fire familier skændes man om arveret-

tighederne til familieejendommen, og internt i de forskellige familier mistænker man hinanden for at ville opnå bestemte fordele.

I to af familierne er parterne faktisk endt i retten. Her forsvare enhver sin egen personlige interesse i arven med alle midler, lige fra personlige injurier til at anklage hinanden for eksempelvis at køre i en bil, hvor bremserne ikke virker. Og går man flere familier på klingen, viser det sig faktisk, at mange af dem heller ikke politisk stemmer på det samme parti. I flere tilfælde befinder enkeltpersoner eller dele af en familie sig i et andet politisk parti end resten af familien. Og fra hver deres lejr forsøger de at stikke en kæp i hjulet for hinandens ønsker og projekter.

Familierne holder altså ikke altid sammen i tykt og tyndt. De politiske grupper, der skulle være familiebaserede, er langt fra så sta-

bile, som man fortæller. Og den retfærdighed, der skulle være et personligt mellemværende, varetages ganske ofte i en retssal.

Umiddelbart overskrider korsikanerne altså de grænser, de selv sætter for, hvordan folk bør opføre sig. Derfor kan man ikke forstå samfundet gennem folks egen forståelsesramme. Men alligevel må man også gå ud fra, at når folk fortæller noget om sig selv, så mener de, hvad de siger.

Problemet opstår altså der, hvor man må erkende, at der ikke kun er ét niveau i samfundet, men eksplícit må gå ud fra, at der er flere.

Konstruktion af en meningsfuld verden

Også Bourdieu har gjort sig den erfaring, at der er en assymetri mellem det, folk siger, og det, de gør. Det er derfor ikke særlig frugtbart

*I dagens Korsika ender flere unge mænd som martyrer ved at forsvare »den korsikanske ære« i de forskellige nationale bevægelser.
(»Gjuvanbattista Aquaviva. Død for Korsika«.)*

kun at forstå deres verden ud fra de regler og værdier, de selv fortæller er grundlæggende for deres samfund.

Som eksemplerne fra Korsika viser, kan folk ikke tilbyde én en verden, der holdes sammen af nogle enkle stillestående værdier, hvad enten disse så kaldes familie, ære, eller hvad man ellers kunne finde på.

Et samfund er ikke besat af mennesker med ens verdensanskuelser. Bourdieu mener, at hvis man skal tage folk alvorligt, så må man gå ud fra, at de hver især tænker over den verden, de lever i, og at de livet igennem gør sig nogle erfaringer, som de handler ud fra. Vi må derfor antage, at folk fortolker verden ud fra de erfaringer, de har gjort sig og i forhold til de situationer, de befinder sig i. Og at de gør det inden for nogle rammer, som er i samfundet, og som de er knyttede til. Hvis folks tale og handlinger skal give mening for andre i samfundet, må de være forståelige inden for nogle rammer, alle kender til og anerkender.

Opdagelsen af en assymetri mellem folks udsagn og deres handlinger får Bourdieu til at skelne mellem folks officielle forklaringer af deres samfund - det vil sige, hvordan de mener, samfundet bør se ud - og hvordan det fungerer i praksis.

Bourdieu skelner mellem den officielle og den praktiske hverdag er faktisk et godt tankeredskab. Det indebærer nemlig, at man prøver at flytte sit fokus fra den betydning, folk selv giver deres begreber, til også at omfatte de betydninger, begreberne får i hverdagen.

Det æresbegreb, man taler om på Korsika, viser sig for eksempel at give mening på flere forskellige måder. Når korsikanerne fortæller om denne ære, fremstiller de den ved nogle faste værdier. En mands ære består i, at han er retscaffen, ordholdende, uafhængig og kan forsvare sig selv. At lade andre bestemme over sig vil derfor være det samme som at give afkald på sin ære.

Den korsikanske hverdag og selvforståelse er præget af såkaldt traditionelle værdier og levevis, men fungerer også side om side med modernitetens påvirkninger og goder.

Æren er derfor intet i sig selv. En mand opnår kun ære gennem sine handlinger. Men lige præcis derfor er æren også en vurdering mellem mennesker.

Trods de stærke blodsbånd kan man derfor godt forestille sig, at en mand kan bryde med sin familie, hvis han føler sig uretfærdigt behandlet. Han kan stadig være en mand af ære. Man kan også forestille sig, at en mand kan dræbe en anden og stadig være en mand af ære. Ganske ironisk kan man fak-

tisk forestille sig, at folk kan overskride de normer, de fortæller om, og høste anerkendelse for det. Men man kan kun forestille sig alt dette, hvis de involverede kan gøre rede for deres handlinger på en måde, som giver mening for andre, der deler de samme værdier.

At æresbegrebet er fleksibelt, er ikke nogen forklaring på korsikansk adfærd. Det antyder blot, at korsikanernes verden i praksis er langt mere aktiv og varieret end den, de fortæller om.

Ved at flytte sit perspektiv bare en lille smule fra det, folk fortæller, kan man få nye ting at vide om den måde, samfundet fungerer på og tænkeligt giver mening for den enkelte korsikaner.

Dobbelte realiteter.

Den opfattelse, at der på den ene side skulle findes et sæt af regler og værdier som grundlag for et folks normaladfærd og på den anden side en række afvigelser, der ligger udenfor den normale tilværelse, holder altså ikke.

Det er én af Bourdieus store fortjenester, at han aldrig tyer til den slags forklaringer. Han fastholder derimod, at selv om der er forskel på, hvad folk siger, og hvad de gør, så er både det, de siger, og den måde, de handler, en del af et samfunds måde at fungere på. Det er faktisk ret væsentligt. Hvis man nemlig ikke kan fastholde, at korsikanerne på samme tid værdsætter stærke familieband som en del af deres særegenhed og foretager sig ting, der for en umiddelbar betragtning strider imod denne familieopfattelse, så er den eneste forklaring på deres opførsel, at de lyver om deres egen eksistens.

Det er der ikke nogen hjemmel for. Enhver undersøgelse på øen vil vise, at korsikanerne er knyttede til de værdier, de omtaler. Og når de investerer noget i de værdier, er det fordi de værdsætter dem. Den betydning, korsikanerne giver familien, er med andre ord ikke drama-

turgi, men den opfattelse de har af sig selv som korsikanere.

Når folks omtale af sig selv imidlertid stadig er entydig, så har det, mener Bourdieu, blandt andet at gøre med et forhold mellem menneske og sprog.

De sociale bånd mellem mennesker er sproglige

Sproget er pr. definition menneskets måde at give udtryk for sig selv. Men sprog og udtryk er også i en vis grad organiseret i forhold til de gældende opfattelser af ret og rigtigt; af hvad det er legitimt at gøre og tale om, for så vidt som et samfund ikke skal ende i et totalt kaos.

Det er ikke et forhold, folk nødvendigvis er fuldt ud bevidste om. Ingen mennesker kan til fulde fortælle, hvad deres tanker og handlinger omfatter. Bevidsthed og sprog har nærmere at gøre med, hvordan folk giver sig selv og deres verden betydning inden for nogle rammer, de forstår som rigtige.

I kraft af sproget kan et folk være i stand til at fremstille sig selv, som om de alle har det samme forhold til et samfunds værdier. Fremstillingen kan være både entydig og konsistent, men den kan kun være det, hvis man samtidig udelader nogle forhold - nemlig det forhold, at man indgår i sociale relationer, med alt hvad det måtte indbefatte.

Når nogle ting er vigtige, mens andre ting slet ikke omtales i et samfund, er det da blandt andet en bestemt form for organisering af det sociale, der fungerer i et samfunds sproglige identifikation af sig selv.

I stedet for at bestemme det korsikanske samfund som et samfund, der lyver eller ganske enkelt ikke forstår sig selv, er det derfor langt mere frugtbart at have som udgangspunkt, at der ganske vist er nogle dominerende træk i den måde, folk forholder sig til deres samfund på, men samtidig foregår der en række andre ting på den samfundsmæssige scene, som

naturligvis også udgør en del af de sociale sammenhænge.

Erkendelser gøres ikke ved at se godt nok efter

Når Bourdieu opdager, at folks handlinger ikke nødvendigvis følger de regler, de selv fortæller om, betyder det ikke, at alle konsekvenserne af hans opdagelse med ét står lysende klare.

At forstå, hvad der foregår på et samfunds scene, er nemlig ikke bare et spørgsmål om at se godt nok efter.

Bourdieu støder konstant ind i fænomener, han ikke forstår, og som ikke bare lader sig placere i det billede, han i forvejen har dannet sig af det samfund, han beskæftiger sig med. Men Bourdieu udelukker ikke på forhånd bestemte typer af hændelser eller mønstre i et samfund. Han antager derimod, at alle de fænomener, han støder på, kan eksistere på samme tid - også selv om han ikke umiddelbart forstår, hvordan det kan lade sig gøre.

Derfor insisterer Bourdieu på at konfrontere de antagelser, han er nået frem til, med de erfaringer han gør sig. Ved bevidst og kritisk at efterprøve de antagelser, han gør sig, giver han sig selv muligheden for at forandre sit perspektiv og videreudvikle sin forståelse af de samfund, han arbejder med. Vil han have noget nyt at vide, er det nemlig ikke gjort med at lave en analyse - på forhånd eller én gang for alle. Den må også flytte sig.

Hvorfor læse Bourdieu?

Når Bourdieu selv fremhæver, at man ikke bare kan bruge hans erfaringer og teorier, så hænger det altså sammen med, at der ikke er noget facit på, hvordan man kan forstå samfund. Derfor kan Bourdieu heller ikke levere dem.

Derimod kan man finde en mængde inspiration i hans værker. Bourdieus væsentligste bidrag er efter min mening de dimensioner, han giver den etnografiske debat

vedrørende forholdet mellem samfundsstrukturer og social aktivitet.

Man kan dog ikke læse Bourdieu ukritisk. Selv om Bourdieu f.eks. insisterer på, at man hele tiden gentænker sine antagelser om samfund og reviderer de begreber, man bruger, glemmer han somme tider, at det også gælder hans eget arbejde. Det interessante er imidlertid, hvordan han hele tiden giver sig selv muligheden for at gøre det.

Går man Bourdieu på klingen, er han faktisk heller ikke nogen stor teoretiker. Ikke desto mindre er det bemærkelsesværdigt, at hans arbejde forbliver åbent og har en betragtelig teoretisk bevægelighed.

Bourdieu's åbenhed stammer fra hans modstand mod at teoretisere uden om sit engagement i et samfunds kompleksitet. Og den stammer fra en konstant refleksion over forskerens engagement og de effekter, dette engagement har på det, vi forsøger at forstå.

Det er derfor han er god at tænke med. Og det er derfor han er værd at læse.

Referencer:

Pierre Bourdieu: »Outline of a Theory of Practice«, Cambridge 1977

Pierre Bourdieu: »The economics of linguistic exchanges«, *Social Science Information*, 16, 1977

Pierre Bourdieu: »L'Identité et la représentation. Eléments pour une réflexion critique sur l'idée de région«. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, No.35, 1980

Anne Knudsen: »En ø i historien«, Basilisk 1989

Janne Bleeg Jensen er cand.mag. i fransk og etnografi. Har udført feltarbejde på Korsika.

Alle fotos er taget af forfatteren.